
Antecknat

Romarinnor

Perspektiv på en osannolik stad

AV BILLY EHN OCH INGER EHN KNOBBLOCK

Upplevelsen av en stad varierar med det perspektiv som intas. Syftet med att vistas där och den roll man spelar, till exempel turistens, stadsforskarens eller gatuförsäljarens, bestämmer till stor del vad man ser. Blicken, rörelserytmen och kroppshållningen formar en stadsbild som förändras när andra intressen tar över. Här exemplifieras den idén med olika slags temavandringar i Rom – särskilt med inriktning på den historiska kvinnliga närvaron i stadsmiljön.

ROM – FÖRE CORONA

När vi 2010 började besöka Rom regelbundet gick vi runt i staden med en turistetnografisk blick. Det var inte forskning, men inte heller enbart monumentbeskådan. Vi njöt av gatulivet, piazzorna, palatsen och den sävliga Tibern. Men vi försökte också lära känna denna osannolikt komplexa stad och förstå varför den gjorde så starkt intryck på oss.

Det hände att vi slank in i någon kyrka eller på ett konstmuseum. Steg för steg byggde vi upp en förmåga att hitta i gränderna kring cen-

trum och Trastevere på andra sidan Tibern. Forum Romanum och Colosseum hann vi också med, liksom Peterskyrkan och Sixtinska kapellet.

Vi vandrade timtals varje

dag och blev som förhåxade av denna smutsiga, larmande, sköna stad där i stort sett varje gathörn har något att berätta om snart tre årtusenden av historia och kultur.

*Peterskyrkan med Michelangelos kupol.
Alla foton, om inte annat angivs: författarna.*

*Petersplatsen med Berninis kolonnad, invigd 1667. Piazza Navona. Borrominis kyrka Sant'Agnese in
Och kön till Basilikan. Till vänster Påvepalatset Agone och Berninis Fontana dei Quattro Fiumi.
(där Franciskus inte bor.)*

TEMAN OCH PERSPEKTIV

Det dröjde några år innan vi började tematisera besöken för att skapa något slags ordning i våra intryck. Det första projektet var att besöka platser som nämns i Conor Fitzgeralds nutida deckare, till exempel *The Dogs of Rome* (2010). Där ger han en bild av ett rätt, våldsamt, kriminellt Rom, den stad som beskrivs i tidningarna varje dag. Alla kan också själva se hur illa staden fungerar med usel sophantering, hålen i gatubeläggningen och illa fungerande kollektivtrafik. Vid sidan av monumenten och massturismen finns dessutom alla tiggare, hemlösa, missbrukare och gatuförsäljare.

Förorterna med sin fattigdom drar inte till sig många turister.

Detta måste sägas innan vi skyndar vidare till det som får oss att återvända till "den eviga staden" om och om igen. Det som lockar oss där är inte bara prakten och de mäktiga ruinerna, utan också mångfalden och kontrasterna. För oss är Rom inte längre en enda stad, utan flera städer på en och samma plats, lager på lager av arkeologiska minnen och mer eller mindre trovärdiga berättelser.

Ett särskilt Rom är barockstaden. Under en resa sökte vi upp alla tillgängliga verk av dess stora stjärna, arkitekten och konstnären Gian Lo-

renzo Bernini, hans skulpturer, palats och kyrkor.

Vi fortsatte med verk av hans djupt originelle medarbetare och senare konkurrent Francesco Borromini.

Sedan blev det Caravagios fantastiska målningar och platser där han bott och agerat; som gränden där han 1606 dräpte en rival i en duell. Han blev dödsdömd, flydde och kunde sedan aldrig mer återvända till Rom.

Vi sökte också upp stadens obelisker, akvedukter och stadsmurar. Under dessa promenader befann vi oss i det antika Rom, då imperiet hade världsherravälde. Vår fascination inför romarnas skicklighet bara växte. Hur bar de sig åt?

Den första promenaden, från Petersplatsen till Piazza Navona. Kartan är hämtad från författarnas blogg www.romarinnor.com (på svenska) och www.romadonne.com (på italienska).

Sedan rörde vi oss tillbaka närmare vår egen tid. I projektet "det rebelliska Rom" besökte vi platser som berättar om människor som på 1800-talet kämpade för ett enat Italien och senare, under andra världskriget, för ett befriat Rom.

DET KVINNLIGA ROM – EN TURISTGUIDE

Förra året, 2019, var det dags att pröva ett annat perspektiv. Vi insåg plötsligt att våra projekt i stort sett bara hade handlat om män. Nu satte vi igång med att leta upp spår av kvinnor som spelat en viktig roll i stadens historia. Sådana kvinnor, från antiken och

framåt, har det förstås funnits gott om, men utan att de blivit ihågkomna på ett mer påtagligt sätt i stadsmiljön.

Några av de första romarinnorna vi stiftade bekantskap med var den ryktbara Lucrezia Borgia i slutet på 1400-talet, hennes mor, sju-barnsmamman Vanozza Cattanei, älskarinna till den blivande påven Alexander VI Borgia samt den 16-åriga Giulia Farnese, som efterträdde Vanozza i konkubinrollen.

Här blev startpunkten Petersplatsen. Vi tog foton, läste på och skrev ned kvinnornas levnadsöden. Det var ett sätt att berika de sedvanliga turistpromenaderna och upptäcka nya infallsvinklar.

Nu föddes idén att göra en turistguide över namnkunniga romarinnor. Den fick till sist formen av en blogg med åtta promenader i olika områden: romarinnor.com (senare

Vannozza Cattanei. Innocenzo Francucci da Imola (1516).

*I gränden Vicolo del Gallo nr 13 ligger
Vannozza Cattaneis forna taverna/bordell
La Loccanda della Vacca.*

Fondazione Micol Fontana, ett modemuseum.

även på italienska romadonne. Promenaderna (i vilken ordning som helst) tar var och en några timmar med mobilen i högsta hugg.

Guiden innehåller foton av platser och byggnader med exakta adresser utmärkta på stadskartan. Varje promenad fick sin egen karta med gatorna markerade och med en gul nål på varje ställe där vi berättar något om en romarinna.

Det blev en guide för den som vill uppleva Rom ur ett annat perspektiv än det traditionella. Den handlar om ett trettiotal kvinnor från 1300-talet och framåt. Vi berättar om platser där de levt och agerat, om speciella händelser och mer eller mindre dramatiska levnadsöden.

Bland genier, hjältar och helgon möter vi under promenaderna även kvinnor som hänsynslöst utnyttjats som spelbrickor i mäns maktsträvan. Det är kvinnor som av strategiska skäl tvingats gifta sig i tonåren, som våldtagits och som mördats.

KORSANDE LEVNADSÖDEN

Vid ett oansenligt hus på Via del Pellegrino 58 under den första promenaden får man veta att just där bodde den ovan nämnda Vannozza Cattanei, några hundra meter från ett mycket större palats där hon under tjugo år umgicks med den blivande påven. Något kvarter bort, vid Campo de' Fiori, drev hon

sin taverna (bordell). Huset och träporten är bevarade. Vid samma piazza bodde Heliga Birgitta tvåhundra år tidigare i ett palats som tillhörde Vatikanen och femhundra år senare sångerskan Gabriella Ferri i en lägenhet ovanför restaurangen La Carbonara.

Under en annan promenad hamnar vi vid Spanska Trappan. Där ligger ett litet modemuseum till minne av de tre systrarna Fontana som kom från ingenstans och på 1950-talet skapade klänningar till filmstjärnor och kungligheter – en inledning till den italienska modevägen.

På en gata intill bodde konstnären Artemisia Gentileschi när hon 1611 våldtogs

Artemisia Gentileschi bodde på Via della Croce (oklart vilket nummer) när hon blev våldtagen av Agostino Tassi 1611.

Självporträtt av en kvinnlig martyr. Artemisia Gentileschi (1615).

av en konstnärskollega till fadern. För att bevara sin heder gifte hon sig året därpå (med en annan man) och blev en av barockens stora målare.

En dag passerar vi lyxhotellet Excelsior på Via Veneto. Där var partisanen Carla Capponi 1943 med om att utföra ett av sina attentat mot nazisterna. I ett annat hotell strax intill bodde samtidigt den ryktbara chefen för det stora Nationalgalleriet vid Villa Borghese, Palma Bucarelli. Det visade sig också att de båda gått i samma gymnasium nära kyrkan Santa Maria sopra Minerva.

I den kyrkan, som ligger vid Pantheon, förstummas man av den gotiska interiören. Inte bara det. Här begravdes den folkkära Madama

Lucrezia d'Alagno (guiden berättar vem hon var) och femhundra år senare skådespelaren Anna Magnani inför tjugotusen sörjande och applåderande romare – hennes sista stora framträdande.

Så knyts olika kvinnliga livsöden samman under promenaderna. Dessa möten mellan kvinnor från skiftande samhällsskikt och epoker är en röd tråd i turistguiden.

Zoe (1911–1979), Micol (1913–2015) och Giovanna Fontana (1915–2004). Hämtad från www.lofficielitalia.com

*Här, framför Castel Sant'Angelo, avrättades
Beatrice Cenci 1599.*

Trappan i Palazzo Cenci.

SEKLERNAS SAMTIDIGHET

Känslan av de längesedan
bortgångnas närvaro är stark i
Rom. Att röra vid ett av
Drottning Kristinas badkar

som står i den av henne an-
lagda Botaniska trädgården...

...eller gå uppför samma
nötta trappsteg i palatset där
Beatrice Cenci gick som

barn, framkallar tidsresans
rysningar. Beatrice avrätta-
des 1599 för att hon hade dö-
dat sin far som utsatt henne
för övergrepp.

Med fotografierna har vi
försökt att gestalta även det
nutida vardagslivet i Rom.
Syftet är att visa hur nuet och
det förflutna samexisterar.

Det är slående hur många
av alla dessa kvinnoplatser
från det förflutna som fortfa-
rande går att besöka, även om
de fått en annan funktion.
Som klostret i centrum där
poeten och adelsdamen Vit-
toria Colonna levde under ti-
den som hon umgicks med
vännen Michelangelo Bu-
onarroti. Idag är det ett stort
och ovanligt vackert post-
kontor med klosterträdgår-
den i mitten.

Badkaret i Palazzo Corsinis Botaniska trädgård.

*På Via dell'Oca nummer 27, nära Piazza del Popolo,
bodde författaren Elsa Morante tillsammans med
Alberto Moravia på 1950-talet.*

Entrén till postkontoret.

TILLBAKA TILL ROM – EFTER CORONA

Under en weekendresa hinner man kanske följa vår guide bara ett par promenader, om ens det. Det är bättre att ta det lugnt, koncentrera sig på några kvarter och sedan förhoppningsvis återvända för att fortsätta vandra (om man kommit ihåg att slänga ett mynt över axeln i Fontana di Trevi).

Men det går ju också att ägna sig åt fåtöljturism hemma och avnjuta staden med hjälp av guidens bilder och berättelser. Tills vidare väntar Rom på oss för att bli upptäckt på nytt – med hjälp av andra teman och perspektiv.

Men det lär dröja innan vi

kan återvända. Sedan mars 2020 har Rom varit så gott som stängd för oss och andra turister på grund av pandemin. Under sommaren prövade man ett tag att öka rörelsefriheten, men nu, i november, präglas stadsmiljön återigen av stränga restriktioner och obligatoriska ansiktsmasker. Gator och piazzor ligger mestadels öde, övervakade av polis och militär. Kyrkor och museer hålls stängda. De restauranger som överlevt tvingas avsluta sin servering redan klockan 18. Enbart nödvändiga resor är tillåtna, mot uppvisande av giltiga dokument.

Trots detta klagar våra vänner i Rom inte högljutt över denna mardrömsliknande situation. Snarare ver-

kar de faktiskt uppleva en välbehövlig paus från det hektiska och kaotiska liv som staden annars utsätter dem för – trots att några av dem blivit av med sina jobb, bland dem guider och restaurangpersonal. Även butiksägare och lägenhetsuthyrare har drabbats. Däremot kan de lärare, arkitekter och TV-producenter som vi känner arbeta hemifrån on-line.

Men bilden av romarnas reaktion är långt ifrån entydig. Grupper av framför allt högerextremister protesterar med våldsamma demonstrationer mot frihetsberövandet och nedstängningen. Rom visar sig som alltid vara en kontrasternas arena.

SUMMARY

Roman Women. Perspectives on an Improbable City

(Romarinnor. Perspektiv på en osannolik stad)

How you experience a city depends on your perspective. The purpose of being there and the role you play, for example as tourist, urban researcher or street vendor, in great part decides what you see. The gaze, the movements and the body postures form different images of the city that change when other interests take over. Here this idea is illustrated by various theme walks in Rome – especially focusing on the historically feminine presence in the urban setting.

Keywords: urban perspectives, theme walks, the feminine city.

Billy Ehn, Former Professor in Ethnology, Umeå University, Sweden.

Inger Ehn Knobblock, PhD in History, Umeå University. Investigator at the ST Union, Stockholm.

RIASSUNTO

Le Romane. Prospettive su una città improbabile

(Romarinnor. Perspektiv på en osannolik stad)

L'esperienza di una città dipende dalla prospettiva. Lo scopo di trovarsi lì e il ruolo che si interpreta, per esempio da turista, ricercatore o venditore ambulante determinano in gran parte che cosa si vede. Lo sguardo, i movimenti e la postura formano immagini diverse della città che cambiano quando altri interessi prendono il sopravvento. Quest'idea è illustrata qui tramite alcune passeggiate a tema a Roma – concentrandosi particolarmente sulla presenza storica delle donne.

Parole chiave: prospettive urbanistiche, passeggiate a tema, la città femminile.

Billy Ehn, ex professore in Etnologia, l'Università di Umeå, Svezia.

Inger Ehn Knobblock, PhD in Storia, l'Università di Umeå, Svezia. Investigatrice del Sindacato ST, Stoccolma.



Billy Ehn



Inger Ehn Knobblock